

W

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

10

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
1960

ЗМІСТ

	Стор.
Постійно вивчати марксистсько-ленінську теорію	1
Є. Наумченко — Під керівництвом партійної організації	4
Р. Айзикович — Робота над розвитком мови дітей 2-х років	5
Є. Сухенко — Виховання правильної звуковимови	10

З ДОСВІДУ

М. Бойко — Виховання у дітей любові до рідного села і колгоспу	15
З. Сом — Виховання культури поведінки у дітей	18
Н. Маркелова — Прищеплення культурно-гігієнічних навичок у дітей змішаної групи	21
О. Даниленко — Робота над граматичною правильністю мови дітей середньої групи	24
Ц. Коган, Л. Князева, М. Новак — Виховання звукової культури мови дітей молодшої групи	28
В. Ковальчук — Вплив спостережень у природі на розвиток мови дітей	32
М. Овод-Лотиш — Словникова робота в середній групі	34
Б. Мітюров — Вчіть говорити і мовчати	36

БЕСІДИ ТА КОНСУЛЬТАЦІЇ

Н. Кузьміна — Вирощування жоржин	39
--	----

ПРИРОДА НАВКОЛО НАС

В. Пархоменко — Жовтень	41
-----------------------------------	----

ЗА РУБЕЖЕМ

М. Кирилов — Американські ясельні школи	43
---	----

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Нові книги про виховання дошкільників	46
---	----

У цьому номері безплатний додаток «Три букети», який з технічних причин не вийшов своєчасно в № 9.

Редакційна колегія:

Д. О. Дорохова, Н. О. Красіна, Н. Ю. Перевезева, Є. К. Сухенко,
Г. І. Сушан (головний редактор), П. С. Ходченко, Т. І. Цвелих,
П. Р. Чамата, М. Є. Шевченко.

Журнал «Дошкольное воспитание»
(на українском языке)

Техн. редактор О. О. Чала.

Коректор Т. А. Прожогіна

Адреса редакції: Київ, Ново-Павлівська, 5. Тел. 5-21-29, дод. 3-12

БФ 19331. Замовлення К-384. Тираж 16310. Друк. арк. 3. Обл.видавн. арк. 5
Формат паперу 70×108¹/₁₆. Підписано до друку 30.IX 1960 р.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

Живий інтерес і багато висловлювань викликають у дітей інсценівки з м'якими невеликими «петрушечними» ляльками, особливо, якщо показ супроводжується співами нескладних мелодій, народними жартами, примовками. Своєрідна музика мови, поєднання звуків, ритм і інтонація, з якою вони вимовляються, зацікавлюють дітей,

і вони, хоча і не завжди розуміють зміст, але легко наслідують звуки і переносять їх у свої ігри.

Часте мовне спілкування з кожною дитиною у поєднанні з спеціальними заняттями підводить дітей кінця 2-го року життя не тільки до достатнього розуміння і наслідування чужої мови, але й до активної власної мови.

Виховання правильної звуковимови

Є. СУХЕНКО,

кандидат педагогічних наук

Виховання правильної звуковимови у дітей є одним з найважливіших і найвідповідальніших завдань вихователя. Загальновідомо, якої прикрасі завдають дефекти мови самій дитині, її батькам. Невже, неправильна мова заважає дитині вільно висловлювати свою думку, перешкоджає контакту з колективом. Необхідно пам'ятати, що вміння чути звуковий склад мови, вміння правильно вимовляти всі звуки має велике значення для навчання грамоти, для правильного читання, писання та опанування граматичних правил. Тому роботу по виправленню звуковимови треба проводити вже в ранньому дошкільному віці, коли ще не закріплені навички неправильного вимовляння. Особливості звуковимови у дітей дошкільного віку та завдання вихователя

Неправильна звуковимова є природною особливістю дітей молодшого дошкільного віку. В процесі засвоєння рідної мови дитина робить ряд типових помилок. Найбільш характерними для мови дітей 3 років є загальне пом'якшення звуків. Так, діти слово *хлопчик* вимовляють *хлопцік*, *собака* — *сьобака*. Важкі для вимовляння звуки замінують легшими для вимовляння; так, шиплячі звуки замінують свистячими: *шапка* — *сапка*, *чоботи* — *цьоботи*, звук *к* — звуком *т*; *кіт* — *тіт*, *кукла* — *тутля*. Звук *р* у дітей виникає з запізненням, вони його або зовсім пропускають або замі-

нують — так, замість *корова* діти говорять *кольова*, *рука* — *ука* або *лука*. Дитина часто пом'якшує тверді голосні, а з кількох приголосних, що стоять підряд, вимовляє одну: замість *стіл* — *тіл*, *хліб* — *ліб*. Іноді дитина переставляє склади в слові: *голова* — *говоля*, *апельсин* — *аплесин*. Часто слово скорочується, випускаються з нього ненаголошені склади: *бабан* (*барабан*), *атабіль* (*автомобіль*) і т. д.

Оволодіння правильною вимовою є складним для дитини процесом, який не зводиться лише до наслідування мови дорослих. Вимовляння слів має в основі встановлення в мозку складних тимчасових зв'язків.

Щоб зрозуміти якесь слово і вимовити його, треба насамперед вірно його сприйняти. Без цього дитина не може добре наслідувати мову дорослих.

Для вірного вимовляння треба здійснювати добре координовані рухи мовних органів. Ця тонка і точна координація рухів мовних органів виробляється у дитини поступово. Відхилення у вимові дітей дошкільного віку пояснюється особливостями мовного апарата дітей; у них голосові зв'язки і гортань коротші, ніж у дорослого, язик менш гнучкий і рухливий. Це зумовлює вищий тембр голосу і пом'якшення вимови. Крім того, треба урахувати особливості сприймання молодшого дошкільника, невміння диференціювати сприймати звуки.

Не вміють дошкільнята і регулювати силу свого голосу, він буває у них або занадто тихий, або крикливий. Темп мови у дітей молодшого віку також буває різним — або занадто повільний, або дуже швидкий. Хоч діти дошкільного віку володіють деяким запасом мимовільних емоційних інтонацій — вони можуть радісно вигукувати з приводу цікавої події або висловлювати тоном незадоволення, проте користуватися різноманітними інтонаціями при передачі оповідання, читанні вірша, при звертанні до дорослого з запитанням, тобто інтонаціями, не зв'язаними з безпосередніми емоціями, вони ще не вміють.

В фонетичній вимові дітей трапляються місцеві діалектизми, залежно від того або іншого району України. Так, в північних районах замість *я, и* вимовляють *е*: *паметь (пам'ять), робеть (робить)*. *Р* виступає в деяких районах України як тверде — замість м'якого або навпаки (*порадок, бурак, ряма, комора*, — замість *порядок, буряк, рама, комора*).

В південно-західних районах України звук *т* у дієслівних закінченнях вимовляється дітьми твердо (*ходить, робит*), в південно-східних — поширені дієслівні форми першої і третьої особи однини другої дієвідміни теперішнього часу типу *кося, прося*, замість *кошу, прошу* тощо.

Дошкільники по-різному проходять шлях оволодіння правильною, культурною звуковимовою. Є діти, які вже в 3 роки чітко вимовляють всі звуки рідної мови, а є й такі, що в 6 років роблять помилки в звуковимові та орфоепії. Це залежить від загального розвитку дитини і від мовного оточення, в якому знаходиться дитина, а головним чином від тієї виховної роботи, яку провадить сім'я та дошкільні установи.

Отже перед вихователем стоять великі і відповідальні завдання: поступово навчати дітей правильного, чіткого вимовляння звуків (голосних та приголосних) в різному сполученні в словах згідно з нормами

фонетики та орфоепії української літературної мови; виховати виразність мови, вміння вживати відповідні до змісту мови інтонації: навчити дітей користуватися запитальною та окличною інтонаціями в розмові; регулювати силу свого голосу, розмовляти в нормальному темпі; виховати у дітей літературну мову.

Щоб досягти успіху, вихователю ніколи не повинен забувати особливості розвитку мови дітей. Мова дитини розвивається в процесі наслідування мови дорослих, особливості вимови яких діти переймають.

«Якщо мати говорить незрозуміло, швидко або заїкається, має який-небудь дефект у вимові взагалі або деяких слів, то здебільшого ці ж дефекти помічаємо ми і в дитини», — писала Є. Н. Водовозова. Дитина переймає від дорослих не тільки звуковимову, а й інтонацію, міміку, жестикуляцію. На це повинні зважати вихователі дитячих садків і серйозно стежити за своєю мовою, за її темпом, інтонаціями. У виховній роботі з молодшими дітьми особливу увагу слід звертати на темп мови. Охопити зміст швидкої мови важко навіть дорослій людині, а тим більше маленькій дитині, в якій ще не досить розвинена слухова увага. Дитина перестає слухати дорослого або сприймає його мову спотворено.

З малятами треба розмовляти повільно, чітко, виразно вимовляючи в слові всі звуки, спiniaючись і повторюючи ті слова, які дитині треба засвоїти. Дорослому, розмовляючи з дитиною, треба навчитись регулювати силу власного голосу. Дуже тиха мова не сприймається дітьми, бо їм доводиться дуже уважно прислухатися, а вони не вміють зосереджувати увагу. Криклива, дуже голосна мова нервує дітей, і вони стають дуже збудженими та неуважними. Вихователю повинен опанувати інтонаціями своєї мови, виробити чітку дикцію і стежити за своєю мовою не тільки під час художнього розповідання, але й в повсякденній розмові з дітьми.

Вивчення мови дітей

Кожен вихователь повинен дуже уважно прислухатися до звуковимови дітей, вивчати її. Приймаючи групу дітей на початку року, він повинен перевірити стан їх мови. Частково це можна перевірити в процесі розмов з дітьми, прислухавшись до їх розмов між собою. Для досконалішого вивчення необхідно провести спеціальний облік мови дітей з вивченням особливостей вимови кожної дитини. Для цього вихователь добирає іграшки або картинки з предметами, в назві яких є важкі для вимови звуки в різних сполученнях на початку слова, в середині і наприкінці. Наприклад, на звук *ш* — шапка, кішка, книш, дз —

дзвоник, *р* — риба, корова, сокира, *дж* — бджілка, *л* — лампа, пилка, стіл.

З маленькими дітьми цю перевірку можна провести, як гру з лялькою. Вихователь від імені ляльки веде бесіду з дитиною. Він запитує «Що це?», показуючи на свій ніс, лоб, щоки, підборіддя, зуби, губи, вухо, шию, плече, долоні тощо. У всіх цих словах є важкі для вимови звуки.

Для обліку заводиться на кожну дитину в зошиті графа, в якій записуються дефекти в її звуковимові.

Наводимо зразок картки обслідування звуковимови у дітей (взято у Городілової).

Прізвище, ім'я	Час облікування	Вік	Шиплячі ж ч ш ц	Сенсорні дз дж р л	Свистячі з с ц	Примітки
Михась Пав- ленко . . .	30/IX	3,2	— — с ць	+ + — +	+ + +	

Вихователь плюсом помічає правильну звуковимову, мінусом невимовлення або ставить звук, яким дитина замінює даний звук. В графі «Примітки» — інші недоліки, які ще трапляються в звуковимові дитини. Наприклад, пом'якшення приголосних, тверде *р*, м'яке *ль*.

Вихователь аналізує помилки дітей, встановлює причини, намічає шляхи виправлення.

Найосновнішими причинами помилок дітей можна вважати: недостатній розвиток слухової уваги; недостатній розвиток мовного артикуляційного апарата, невміння регулювати дихання; вплив на дітей неправильної звуковимови людей, які їх оточують. Звідси зрозуміло, що робота над вихованням правильної звуковимови у дітей повинна йти в двох головних напрямках, а саме: розвитку слухової уваги і розвитку артикуляційного мовного апарата.

Попередження і виправлення помилок, зв'язаних з впливом оточення, полягає в тому, що вихователь уважно щодня індивідуально і колективно розмовляє з дітьми, задає їм запитання — і тим стимулює їх до правильних відповідей. Розмовляючи з дітьми, вихователь повинен

чітко, виразно вимовляти слова і всі звуки в слові. Якщо дитина помиляється, необхідно її тактовно виправити, сказати, як треба правильно вимовити слово, попросити повторити разом, а потім самостійно декілька разів. Якщо ж дитина не вміє правильно вимовляти певний звук, її доведеться підготовляти до правильної звуковимови шляхом спеціальних тренувальних вправ.

Розвиток слухової уваги

У сприйманні мови велику роль відіграє слух, тому що за допомогою слуху дитина швидко і правильно сприймає людську мову, звуковий облік слова. Вихователю необхідно дуже уважно перевірити слух дітей та їх слухову увагу. Для всіх дітей можна використати для цього різні ігри: «Доручення», «Хто краще чує», «Послухай і скажи, що чув».

Дуже важливим є оберігання органа слуху від захворювань, тримання уха та носоглотки в чистоті, уникання зайвих шумів.

Особливу увагу повинен вихователь приділяти охороні та розвитку фонетичного слуху дитини. Щоб сприймати мовні звуки, у ди-

тини повинна бути дуже розвинена культура мовного сприймання. Іноді одне слово відрізняється від іншого лише постановкою наголосу. Так, наприклад, «мої брати» або «брати іграшки». Для такої диференціації необхідно мати загострену фонетичну увагу.

Треба дбати про збереження спокою в приміщенні, в групових кімнатах, не дозволяючи дітям голосно розмовляти, кричати. В спокійній обстановці дитина краще чує мову вихователя і товаришів.

В дитячому садку вихователь разом з музичним працівником розвивають під час музичних занять слух дітей, загострюють слухову увагу. Крім того, в процесі повсякденного життя вихователь навчає дітей відрізняти різні звуки та шуми, привчає їх прислухатися та чути цвірінькання горобців, гудки автомобілів, шум поїзда, шерхіт листя. Поступово можна навчити дітей відрізняти тихі звуки від голосних, тиху музику від голосної.

Дітей середнього дошкільного віку можна вже навчити відрізняти різні напрямки звуків та віддалення.

Діти старшого дошкільного віку повинні вже добре відрізняти різні шуми, звуки, голоси дітей та дорослих, навчитися розуміти різні інтонації голосу: строгість, гумор. На кінець учбового року дітей необхідно навчити добре чути всі звуки в слові, вміти виділяти окремі звуки, вміти сприймати звуковий склад слова. Правильне сприймання звукового складу слова є основною передумовою правильного відтворення слова і ґрунтом для навчання дітей грамоти.

Вправлення слухової уваги, розвиток слуху в дитячому садку найкраще провадити за допомогою різноманітних дидактичних ігор та вправ. В іграх ставляться завдання: відгадати на слух, яке сказано слово, виконати завдання, сказане пошепки, розрізняти тиху і голосну музику, напрямок звуку тощо. Наводимо найпоширеніші в дитячих садках ігри.

«Хто покликав ведмедика?»

Всі діти сидять півколом, а перед ними на деякій відстані спиною до дітей сидить одна дитина з ведмедиком. Вихователь пропонує кому-небудь з дітей погукати: «Ведмедику, ведмедику!» Після цього ведмедик ніби йде розшукувати того, хто його покликав. Дитина з ведмедиком обходить дітей. Ведмедик приглядається до всіх дітей і спинається перед тим, хто його покликав, кладе лапки на коліна. Якщо ведмедик вгадав, то та дитина, яка кликала його, сідає з ним на стільчик відгадувати. Так діти на слух відгадують, хто покликав ведмедика.

«Голосна і тиха музика». Вихователь ховає іграшку. Одна дитина шукає її. Музика грає голосніше, коли дитина наближається до захованої іграшки.

Музику можна замінити плесканням в долоні. Діти уважно стежать за товаришем, який шукає захований предмет, голосніше плескають в долоні при наближенні до розшукуваного предмета і, навпаки, плескають в долоні тихіше при віддаленні від нього.

«Тиша». На столі розкладають іграшки, діти повинні за знаком вихователя підійти тихо до столу, взяти іграшку і покласти її на постійно призначене місце.

«Жмурки з дзвоником». Всі діти стають в коло. Одній дитині дається дзвоник, а другій зав'язують очі. Обое вони знаходяться в колі. Завдання дитини із зав'язаними очима впіймати дитину з дзвоником.

«Зозуля». Діти сідають на стільчики по двоє-трьох в різних кінцях кімнати або ігрового майданчика. Одній дитині не вистачає місця. Їй зав'язують очі. Хтось з тих, що сидять, каже «Ку-ку!» Дитина з зав'язаними очима повинна визначити напрям, в якому чути звук.

«Відгадай, що звучить». За ширмою з'являється Петрушка і пропонує відгадати, що він буде робити (Петрушка переливає воду з чашки в чашку, мішає ложечкою чай в склянці, перегортає сторінки в книжці, забиває цвяшок, мене та рве папір, дзвонить у дзвіночок, вдарає в барабан, грає на металофоні). Діти повинні сказати, що робить Петрушка.

«Відгадай, що я сказав». Вихователь пропонує всім дітям бути уважними, дивитись на обличчя вихователя і відгадувати, що він сказав. Та дитина, на яку він вказує, повинна повторити сказане. Вихователь, чітко артикулюючи, дуже тихо промовляє слово. Слова добираються знайомі дітям, але з важкими для вимови звуками.

«Закінчи слово». Діти перекидають один другому м'яч, промовляючи перший склад слова на важкій для вимови звуку (шап-ка, кіш-ка, ліж-ко).

«Хто більше пригадає слів на

певний звук». Дітям дається завдання називати слова, які починаються з певного звука. Спочатку даються легші для вимови звуки, а потім складніші. Спочатку вихователь придумує кілька слів, а потім діти. Виграє та дитина, яка більше пригадала слів.

«Телефон». Діти сідають півколом, по черзі на вушко передають важке для вимовлення слово. Наприклад, трамвай, автобус, бджілка, джміль, дзвоник та ін. Той, хто робить помилки, пересідає на останнє місце.

Розвиток артикуляційного апарата

Щоб діти могли правильно вимовляти звуки, слова, вони повинні добре оволодіти координацією мовних органів, навчитися регулювати дихання. В дитячому садку вихователі повинні допомогти дитині в цьому, застосовуючи різноманітні ігри та тренувальні вправи. Особливо це стосується дітей молодшого дошкільного віку і тих дітей 5—6 років, у яких залишилися помилки в звуковимові внаслідок неправильного виховання.

Мовні рухи дуже складні. Для правильного звуковимовлення необхідно надзвичайно диференціювати рухи мовних органів. Маленьке відхилення в положенні язика, руху губ, голосових зв'язок, недолік у диханні — призводять до неправильної звуковимови. Для виправлення артикуляції застосовують різноманітні вправи та ігри. В молодшій групі вводять вправи, під час яких дитина навчається робити правильний видих, зміцнюються м'язи мовного апарата.

При вимовлянні шиплячих необхідно навчити дитину створювати сильний струмінь повітря, направлений на жолобок язика, губи дитини повинні бути витягнуті вперед. Для цього добирають ігри на піддування, видування, такі, як «Пташки полетіли», «Кораблики», «Пушиночки», «Метелики», «На гойдалці».

Коротенько нагадаємо деякі з них.

«Пташки полетіли». Вирізані з паперу силуети будь-яких птахів вихователь виставляє на гладенькій поверхні стола і пропонує дітям подути на них. Силуети починають рухатися. Якщо подути сильніше, вони підлетять. Вихователь показує, як треба дути легко, а як сильно.

«Кораблики». У таз або корито наливають води і пускають паперові кораблики. Якщо подути на них, вони пливуть.

Дуже корисні ігри з видуванням мильних бульбашок. Ці ігри рекомендується проводити з дітьми середньої і старшої групи, які відстають у звуковимові.

Для вправлення дітей в артикуляції звука *р* необхідно добирати вправи з швидким рухом язика, особливо вібрації кінчика. Дітей дошкільного віку не можна примусити довго повторювати певні вправи, промовляючи окремі склади. Їм це набридає, вони нервують, відволікаються від завдання вихователя. Але якщо ці вправи подати у вигляді дидактичної гри з імітацією звуків, то діти довго і з охотою белькотять, як індики, нявкають, як котенята, гарчать, як собаки, дзюрчать, як струмок, гудуть, як джмелі тощо.

Для підготовчих вправ на вимовлення звука *р* добре проводити гру «Коники».

Рекомендуються і спеціальні вправи.

В молодшій групі заняття на вправлення у звуковимові проводяться не менше одного разу на тиждень, в середній — двічі на місяць.

В старшій групі спеціальні заняття зі звуковимови даються рідко; проте не менше одного разу на тиждень, перед заняттям з рідної мови даються тренувальні вправи на вправлення з звуковимови.

Батьки повинні бути обізнані з роботою вихователів у дитячому садку і продовжувати її вдома.